

Torben Arboe:

Ordbøger for dialekterne i Thy

Dialekterne i Thy er nordvestjyske dialekter, de har dermed både vestjyske og nordjyske træk. Disse træk kan også findes hos digtere og andre kilder i Thy, og Foreningen Thybomål udgav i 2016 *Mini-ordbog over Thybomål* ud fra især digte af Jens Søe og Hans Bakgaard fra Sydthy. Med inddragelse af digte dels fra Nordthy og Midtthy ved Jens Kirk og Harald Rysgaard, dels flere fra Sydthy ved Gustav Nielsen-Refs og endelig ordlister mv. fra flere interesserede over hele Thy kunne jeg via foreningen i 2020 udgive *Thy-udtaleordbog*, hvor udtalen af de enkelte ord gengives, sådan som digterne og de andre skribenter har noteret dem. Det blev i alt ca. 6.200 ord og udtaleformer, der gengives som en ordbog, i første del (udtaleordbog 1) med thybomålformerne først, fx *awten* = aften, *æ* = jeg (s. 16 og 100), i anden del (udtaleordbog 2) med de rigsdanske former først, fx andre = *ajjer*, øje = *yw* på thybomål (s. 104 og 190).

En stor ordsamling på ca. 17.000 ordsedler fra Thy er udarbejdet af lærer Torsten Balle, Torsted sogn lidt vest for Thisted i 1950-1970'erne, og en kopi af disse sedler var løbende indgået i Jysk Ordbog. Men samlingen stod også på Lokalhistorisk Arkiv, Thisted, som Balle en tid var leder af. Samlingen blev i 1980'erne overført til det daværende Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning og befinder sig nu på Peter Skautrup Centret. Ordsedlerne indeholder for hvert enkelt ord både lydformer, bøjningsformer, oversættelse og et el. flere citater, der er delvis oversat til rigsdansk. Vi begyndte for flere år siden en indtastning af ordsedlerne i en database, Thy-basen, først og fremmest ved Ingeborg Christensen, for at gøre det muligt for andre interesserede

at udnytte de mange oplysninger online. Det bedste ville naturligvis være at få det hele samlet i en ordbog; men en sådan ville blive meget stor og formentlig dyr at udgive, kunne vi ret nemt forudse ud fra det væld af oplysninger, ordsedlerne indeholder. Det viste sig heldigvis, at Lokalhistorisk Samling, Thisted, ved Orla Poulsen, ville påtage sig udgivelsen, og vi kunne derfor intensivere indtastningen af Torsted-samlingen til Thy-basen; det skete ved to studentermødjælpere, Ida Wendelbo Hansen og Agnes Boel Nielsen, som Afdeling for Nordisk/IKK gav bevilling til. Projektet blev forsinket af coronanedlukningen i 2020-2021, hvor vi i perioder ikke måtte komme på Peter Skautrup Centret, men blev afsluttet omkring årsskiftet 2021/2022.

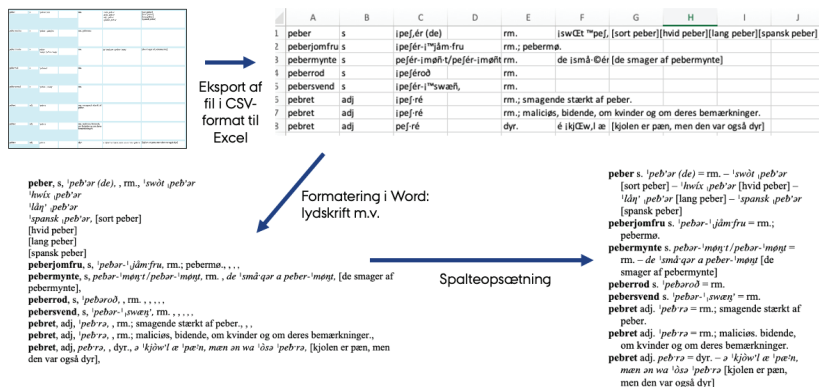
oplysninger	ordst.	lydform	højtal	Baltes overs.	etw.sætt.	Baltes overs. af etw.sætt.
overvundet	perf part	ʋuʋɔɔɔ-ʋuʋɔɔɔ		rn. (overvældet)	han so tar 'til' ʋuʋɔɔɔ-ʋuʋɔɔɔ 'til' ad	han følte sig overvundet af det; han syntes, at det (et arbejde, en stor posten mudd) var umulig for ham at overkomme, at nå igennem.
overvægt	s	ʋuʋɔɔɔ-ʋuʋɔɔɔ		for stor vægt.		
ovn	s			(f. etw. s, ill) HVOR ER SÆDLEN?		
ovn	s	ov'n	ov'n	rn.; bagerovn. Ovnens fælles-vord alld i bryggeriet, mauret ind i væggen med en åben skorsten foran. Der kendes i munda minde kun ovne, maured op af	vi skal ind? har > 'brø' 'd' > 'ov'n > 'ov'n' 'd' 'd' > 'ov'n	[vi skal snart have brødet / bredene ud af ovnen] den store, maured bagerovn. fyre-ovnen op.

Figur 2. Indgang i Thy-basen

Men én ting er indtastning i Thy-basen, en anden er redaktion af dette materiale til en Thy-ordbog. Før man kunne tage fat på dette, skulle Thy-basens indhold omsættes til word-filer, og dette krævede omsætning til såkaldte CSV-filer (comma separated values), komma-separerede filer i Excel-format, en omsætning, Kirsten Lyshøj tog sig af, lige fra afsnit A til afsnit Å (se figur 3). Derefter kunne jeg begynde redaktionen af materialet til en Thy-ordbog (i to spalter).

Redaktionen omfatter først fastlæggelse af opslagsformer for de enkelte artikler, herunder skelnen mellem homonymer, eller rettere: homografer, med samme retskrivning; dette vedrører bl.a. substantiver og verber som føde¹ s. = mad, hhv. føde² v. = ernære, skaffe mad til. Dernæst er der i mange artikler behov for videreopdeling i (under-) betydninger; dette har lige fra starten været vanskeligt og tidkrævende, da der ofte kun er nuanceforskelle mellem betydningerne, fx er

der allerede i ad¹ og af¹ eksempler nok til 6-7 betydninger og underbetydninger i hver artikel. Lydskriften, den fonetiske gengivelse af udtaleformerne, skal kontrolleres, også i eksempelsætningerne; det er en forenklet Dania, der stort set svarer til Jysk Ordbogs lydskrift, dog med tilføjelse af *x* som betegnelse for klusilspring eller klusilparasit (en k-agtig lyd i udtalen af vokalerne *i y u*, fx *byx* = by).

Figur 3. Udtræk fra Thy-basen til word-fil

Balle oversætter ofte eksempelsætningerne til rigsdansk; men hvor det ikke er tilfældet, tilføjer vi i skarp parentes en oversættelse, så ordret som muligt. Også hvor Balle ikke oversætter direkte, men omskriver (parafaserer) til nærliggende rigsdansk formulering, tilføjes en næsten ordret oversættelse i skarp parentes. I adskillige tilfælde nævner Balle ikke blot lydformer og eksempler fra Torsted, men også fra andre

banke² v. *bāŋ'k* – *bāŋ'kær* – *bāŋ'kæð* – *bāŋ'kæð*

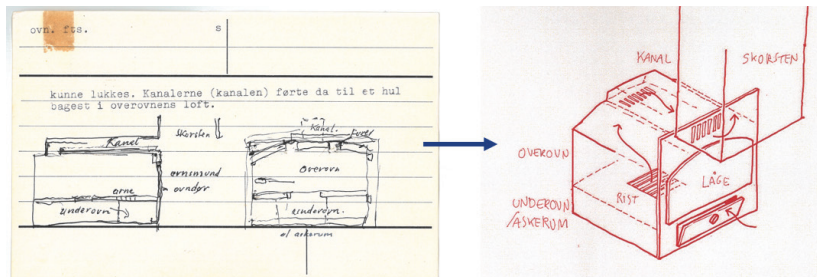
- 1) = rm.; slå, men ikke særlig kraftigt. – *han bāŋ'kær 'sæm' íx* [han banker søm i] – *han 'bāŋ'kæð 'po' æð mæ æ 'ham'ær* [han bankede på det med hammeren] – *han 'bāŋ'kær i æ 'bow'r* [han banker i bordet]
- 2) = rm.; (trans.). – *æ ska 'bāŋ'k dæ* jeg skal prygle dig. – *hon bāŋ'kær 'klèj'r* hun banker tøj. – *han bāŋ'kæð 'po' æ 'da'r* [han bankede på døren]
- 3) *bāŋ'k* = rm. 1394 Heltborg.

Figur 4. Ordbogsartiklen *banke²*

sogne, ofte nabosogne i Nordthy, desuden fra sogne i Sydthy, især til illustration af udtaleforskelle, fx vedr. vestjysk stød.

På adskillige ordsedler har Balle tilføjet en skitsetegning, fx vedrørende en muret ovns indretning. Disse illustrationer bliver nu gengivet af Hans Møller som professionel tegner og indgår i ordbogen. På ordsedler

vedr. plantenavne har Balle anført de latinske navne, hvoraf mange kan findes med illustration i *Danmarks vilde Planter* (1958). Vi havde først fået tilladelse til at gengive disse illustrationer i *Thy-ordbogen*; men Hans Møller har nu tilbudt at gentegne dem, så ordbogen kan få samme ”streg” i alle illustrationer.

Figur 5. Balles skitsetegning af ovn (ca. 1970) og Hans Møllers gengivelse heraf (2022)

Thy-ordbogen har p.t. et omfang på ca. 750 A4-sider, og med de nævnte illustrationer samt lydskriftoversigt, brugervejledning, forord mv. når den formentlig op på ca. 800 sider; den påregnes udgivet i 2023. Ved siden af Arne Espegaard: *Vendsysselsk Ordbog I-V* (1972-86, ca. 1500 s.), *Ordsamling for egnsprogene i Hanherred* (2022, ca. 600 s.) og Hanne Gintborg: *Morsingbo-ordbog* (2014, ca. 500 s.) bliver *Thy-ordbogen* dermed et vigtigt bidrag til beskrivelsen af de nordjyske dialekter.